

Дослідження рівня сформованості регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації майбутніх викладачів вищої школи у професійній діяльності

Н. М. Мирончук

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
Corresponding author. E-mail: mironchuk_nm@i.ua

Paper received 05.02.20; Accepted for publication 18.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-221VIII89-02>

Анотація. У статті представлено методику та результати діагностичного вивчення рівня сформованості у майбутніх викладачів вищої школи регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації у професійній діяльності. Вказано критерії, за якими здійснювалося дослідження рівнів сформованості означеного конструкту та надано детальний опис результатів його вивчення за такими методиками: методика Х. Левенсон “Шкала внутрішньої сутності, сильних світу і випадку”; опитувальник самоорганізації діяльності О. Мандрикової; методика В. Моросанової “Стиль саморегуляції поведінки”; самосертифікаційний опитувальник “Сформованість здатностей до самоорганізації у навчальній/професійній діяльності”.

Ключові слова: майбутній викладач вищої школи, компетентність самоорганізації у професійній діяльності, вольові зусилля, регулятивно-вольовий компонент.

Постановка проблеми. Сучасний викладач, окрім спеціалізованих концептуальних знань, повинен мати здатність критично осмислювати проблеми і розв’язувати складні завдання професійної діяльності, безперервно оновлюючи та інтегруючи знання й уміння; приймати рішення у складних непередбачуваних ситуаціях, що потребує застосування нових підходів і прогнозування; обирати ефективні способи поведінки в конкурентному середовищі; бути здатним до неперервної самоосвіти, самоудосконалення, розвитку професійної кваліфікації, пошуку і реалізації нових, ефективних форм організації професійної освіти та професійної діяльності. Такі вимоги актуалізують потребу формування компетентності самоорганізації у суб’єктів освіти як системоутворювальної особистісно-професійної характеристики, що виявляється у готовності й здатності майбутнього викладача вищої школи мобілізувати сукупність особистісних ресурсів, якостей, знань, умінь, досвіду самоорганізації з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності. Істотну роль у реалізації професійних педагогічних завдань та особистісно-професійному саморозвиткові викладача вищої школи виконують вольові та саморегулятивні уміння, які є складниками регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації у професійній педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних наукових джерелах дискутується взаємозв’язок і підпорядкованість процесів “самоорганізації”, “саморегуляції”, “самоуправління”, “самоконтролю”. К. Лисенко-Гелемб’юк [1] акцентує на спільних рисах між поняттями “самоорганізація” та “саморегуляція”, при цьому відзначає, що самоорганізація здійснюється за допомогою мобілізації власних і зовнішніх та внутрішніх ресурсів. Г. Савицька [4] також вважає саморегуляцію складовою професійної самоорганізації, сформованість умінь і навичок якої є однією з психолого-педагогічних умов ефективності професійної діяльності.

За оцінкою дослідників (К. Лисенко-Гелемб’юк [1], Н. Сергієнко, О. Сугак [5]), саморегуляція здійснюється у єдності енергетичних, динамічних та соціально-змістових аспектів. Людина свідомо, з урахуван-

ням соціальної ситуації, важливості виконуваних операцій, можливих результатів своєї дії тощо переходить з однієї діяльності на іншу, при цьому особистість несе відповідальність за наслідки здійснених нею виборів та вчинених дій, а особистісна саморегуляція постає необхідною передумовою активної, свідомої й цілеспрямованої реалізації накопиченого досвіду під час вирішення різноманітних завдань життєдіяльності й досягнення продуктивності в їх реалізації.

Аналіз праць у галузі психології (О. Емішянц, Є. Ільїн) та розкриття дослідниками взаємозв’язку процесів саморегуляції, самоконтролю і самоорганізації свідчить про включеність до самоорганізації двох інших процесів як її механізмів. Таким чином, самоорганізація будь-якої педагогічної праці пов’язана з вольовою саморегуляцією, контролем діяльності, певним самообмеженням, проявом активності у процесах цілевизначення, планування професійної діяльності та особистісно-професійного саморозвитку.

Регулятивно-вольовий компонент компетентності самоорганізації передбачає самоконтроль, саморегуляцію, уміння керувати собою, мобілізацію особистісних можливостей, концентрацію активності, яка спонукає до самостійності та ініціативності у професійній діяльності, самокорегування, спонукальним чинником прояву яких є вольові зусилля майбутнього викладача вищої школи.

Зазначимо, що сформованість відповідного рівня вольових якостей відображає здатність майбутнього викладача вищої школи до самомотивації, саморегуляції, мобілізації зусиль, прояву власної активності у розв’язанні професійних завдань чи подоланні суперечностей, виконує функцію збереження/відновлення психічних сил у неочікуваних ситуаціях чи у випадку виконання одноманітної діяльності або впливу одноманітних факторів, що є свідченням взаємозв’язку та взаємозалежності регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації у професійній діяльності з ціннісно-мотиваційним, когнітивно-пізнавальним, операційно-діяльним, рефлексивно-

оцінним компонентами, обґрунтування яких представлено нами у попередніх публікаціях [2; 3].

Мета статті. Метою статті є представлення результатів дослідження рівня сформованості у майбутніх викладачів вищої школи регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації у професійній діяльності та обґрунтування їх статистичної достовірності.

Матеріали і методи. Дослідження здійснювалося із залученням двох груп магістрантів: експериментальної (ЕГ) – 121 особа та контрольної (КГ) – 125 осіб. У дослідженні було використано такі методи: теоретичного аналізу – з метою обґрунтування характеристик та показників регулятивно-вольового компонента самоорганізації у професійній педагогічній діяльності; експериментальні: опитувальники, стандартизовані методики, аркуш самооцінювання – для виявлення у майбутніх викладачів вищої школи рівня сформованості вольових зусиль та саморегуляції у контексті їх самоорганізації у навчальній/професійній діяльності.

Результати та їх обговорення. Регулятивно-вольовий компонент компетентності самоорганізації у професійній діяльності передбачає сформованість у майбутнього викладача вищої школи умінь самоконтролю, саморегуляції, самокерування, самокорегування, здатність мобілізувати та активізувати особистісні можливості, здійснювати концентрацію активності, яка спонукає до самостійності й ініціативності у професійній діяльності, спонукально-дійовим чинником прояву яких є вольові зусилля майбутнього викладача вищої школи. Сила волі та вольові якості у процесі самоорганізації особистості у професійній діяльності виявляються в мотиваційних (потреба планувати і створювати умови для реалізації запланованих дій) та регуляторно-поведінкових (контроль за розпочатою справою, її завершення) характеристиках.

Для вивчення рівня сформованості у майбутніх викладачів вищої школи регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації у професійній діяльності було використано такі діагностичні методи: рефлексивного самоаналізу; самооцінювання магістрантами сформованості відповідних умінь та властивостей; методика Х. Левенсон “Шкала внутрішньої сутності, сильних світу і випадку”; опитувальник самоорганізації діяльності О. Мандрикової (шкала наполегливості); методика В. Моросанової “Стиль саморегуляції поведінки”; самосертифікаційний опитувальник “Сформованість здатностей до самоорганізації у навчальній/професійній діяльності”.

Вивчення показників прояву регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації майбутніх викладачів у професійній діяльності здійснювалося за такими критеріями: мобілізація вольових зусиль для зміни ситуації; самоконтроль процесу виконання поставлених завдань та досягнення результату діяльності; саморегуляція емоцій, дій, станів, у ситуаціях навчальної/навчально-професійної діяльності; вияв активності у плануванні власної діяльності та особистісно-професійного саморозвитку.

Самооцінювання магістрантами ступеня прояву вольових зусиль у процесі самоорганізації у навчальній/професійній діяльності здійснювалося за такими показниками: самоконтроль дій, станів, емоцій у си-

туаціях взаємодії; самоконтроль дій у стресових ситуаціях; планування форм і методів саморозвитку; здійснення самоосвітньої діяльності; своєчасність виконання завдань навчальної/навчально-професійної діяльності, доручень; здатність відмовлятися від виконання завдання/ доручення (делегувати завдання). Результати самооцінювання свідчать про наявність проблем у сфері самоконтролю емоційних станів, адекватних дій у стресових ситуаціях, плануванні форм і методів саморозвитку та здійсненні самоосвіти. Особливо низьку оцінку респонденти надають своїй здатності відмовлятися від виконання завдання/доручення, вмінню делегувати завдання (66,9% осіб ЕГ і 66,4% осіб КГ), а також самоконтролю у стресових ситуаціях (52,9% осіб ЕГ та 53,6% осіб КГ).

Методика Х. Левенсон застосовувалася з метою виявлення рівня вольових зусиль, які магістрант проявляє у вирішенні життєвих завдань. За методикою визначається віра людини в силу власної волі, невіра у власні можливості чи переконаність у тому, що хід життєвих подій визначає випадок. Відтак, високий рівень прояву власної волі зафіксовано у 12,4 % осіб ЕГ та 11,2 % осіб КГ, достатній – у 31,4% осіб ЕГ та 32,0 % осіб у КГ, а у близько 55,0 % осіб – середній.

Подібні результати виявлено з допомогою опитувальника самоорганізації діяльності О. Мандрикової за шкалою “наполегливість”. Так 4,1 % магістрантів ЕГ та 5,6 % осіб КГ мають слабку волю у виконанні діяльності, можуть переходити до виконання іншої дії, не завершивши попередню. У 56,2 % осіб ЕГ та 55,2 % осіб КГ фіксується середній рівень прояву вольових зусиль, їх характеризує схильність відволікатися на сторонні справи. Близько 30,0 % магістрантів виявляють достатню організованість, однак мають схильність залишати нецікаву справу й переключатися на виконання більш значущої діяльності, й лише трохи більше 9,0 % осіб здатні зусиллями волі структурувати свою поведінкову активність і завершувати розпочату справу.

За методикою В. Моросанової було з’ясовано загальний рівень саморегуляції поведінки, який відображає сформованість індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довільної активності магістранта.

Загальні показники індивідуальної саморегуляції активності магістрантів засвідчують переважання середнього рівня її сформованості (низький і середній рівні сформованості – близько 50,0% осіб у ЕГ та КГ). Разом з тим, методика вміщує шкали, які засвідчують рівень прояву в досліджуваних вольових зусиль і здатності до планування діяльності, прогнозування цілей, усвідомленого позитивного програмування власних дій, гнучкість створених прогнозів щодо себе, індивідуальну розвиненість і адекватність самооцінки, рівень сформованості регуляторної гнучкості, тобто здатність перебудовувати, вносити корекцію за умови зміни зовнішніх і внутрішніх факторів, а також розвиненість у магістрантів регуляторної автономності.

Аналіз отриманих показників за шкалами методики засвідчує у 61,2 % осіб ЕГ та 60,0 % КГ прояв імпульсивності в діях, неспроможність сформувати програму своєї діяльності, відсутність волі, бажання вносити

корекцію, зміни до своєї діяльності, якщо її результати неадекватні поставленим цілям.

У 48,0 % осіб ЕГ та 47,2% КГ виявлено показники низького та середнього рівня сформованості за шкалою “гнучкість”, що свідчить про нездатність респондентів адекватно реагувати на ситуацію, швидко й своєчасно планувати діяльність і поведінку, розробляти програму дій, виявляти й усувати неузгодженість між виявленими результатами та цілями діяльності. 57,0% магістрантів ЕГ та 58,4% осіб КГ мають показники низького та середнього рівнів сформованості за шкалою “самостійність”, що означає існування залежності від оцінки й думок інших, несформованість достатнього рівня автономності регуляторних дій.

Недостатня сформованість процесів моделювання у 50,4 % магістрантів ЕГ та 48,8% осіб КГ призводить до неадекватного оцінювання внутрішніх ресурсів і зовнішніх умов, у таких досліджуваних виникають труднощі у визначенні мети і програми дій, адекватних наявній ситуації, неспроможність адекватно реагувати на зміну ситуації та мобілізувати свої зусилля на вирішення завдань.

З огляду на встановлені результати було розроблено програму формувальних дій з розвитку регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації, яка вмещувала: 1) інформаційно-пізнавальну діяльність магістрантів щодо методів і технік саморегуляції та самоконтролю у межах вивчення навчальної дисципліни “Основи самоорганізації у професійній діяльності”; 2) рефлексивну діяльність щодо використовуваних способів саморегуляції та самоконтролю; 3) систему завдань для вивчення самоефективності у навчальній діяльності; 4) планування повсякденної діяльності з визначенням жорстких і гнучких завдань, розподілу їх пріоритетності та контролем їх виконання; 5) застосування методів самоконтролю і саморегуляції (встановлення завдання на щодень та застосування методу самозоб’язання щодо його виконання; вибір завдання, виконання якого складно розпочати, і застосування до його реалізації одного із методів самоорганізації тощо) та інших.

Узагальнені показники сформованості регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації, виявлені за результатами методик і самооцінкою магістрантів, представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Узагальнені показники сформованості у магістрантів регулятивно-вольового компонента компетентності самоорганізації у професійній діяльності

Рівні сформованості	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Адаптивно-моделюючий (низький)	12	9,9	13	10,4	4	3,3	11	8,8
Конструктивно-моделюючий (середній)	52	43,0	52	41,6	35	29,0	52	41,6
Системно-моделюючий (вище середнього)	39	32,2	41	32,8	54	44,6	42	33,6
Системно-творчий (високий)	18	14,9	19	15,2	28	23,1	20	16,0
Усього	121	100	125	100	121	100	125	100

Для встановлення достовірності результатів було використано багатофункціональний статистичний критерій Фішера ϕ^* та λ -критерій Колмогорова-Смирнова. За алгоритмом розрахунку Колмогорова-

Смирнова максимально виявлена між двома накопиченими емпіричними частотами різниця становить $d_{max} = 0,181$ (табл.2).

Таблиця 2. Розрахунок максимальної різниці накопичених відносних частот у експериментальній та контрольній групах щодо розподілу регулятивно-вольового компонента

	Емпіричні частоти		Емпіричні відносні частоти		Накопичені емпіричні відносні частоти		Різниця $d = \sum f^*e - \sum f^*k$
	f_e	f_k	f^*e	f^*k	$\sum f^*e$	$\sum f^*k$	
низький	4	11	0,033	0,088	0,033	0,088	0,055
середній	35	52	0,290	0,416	0,323	0,504	0,181
вище середнього	54	42	0,446	0,336	0,769	0,840	0,071
високий	28	20	0,231	0,160	1,0	1,0	0
Усього	121	125	1,0	1,0			

Виявлений показник слугує точкою розподілу досліджуваних на дві групи: перша – у якій виявляється

“ефект”, й друга – в якій “ефекту немає” (табл. 3).

Таблиця 3. Чотириклітинна таблиця для підрахунку ϕ^* -критерію Фішера з метою виявлення відмінностей у розвитку регулятивно-вольового компонента в ЕГ і КГ

Група	Є ефект		Ефекту немає		Усього досліджуваних
	Кількість досліджуваних	%	Кількість досліджуваних	%	
ЕГ	82	56,9	39	38,2	121
КГ	62	43,1	63	61,8	125
Усього	144	100	102	100	246

За результатами даних таблиці 3 визначаємо величини ϕ_1 і ϕ_2 , які відповідають відсотковим долям кожної групи: $\phi_1 (56,9 \%) = 1,709$; $\phi_2 (43,1 \%) = 1,432$.

Далі визначаємо емпіричне значення критерію ϕ^* за формулою:

$$\phi^*_{emp} = (\phi_1 - \phi_2) \times \sqrt{\frac{n_1 \times n_2}{n_1 + n_2}} = (1,709 - 1,432)$$

$$\times \sqrt{\frac{121 \times 125}{121 + 125}} = 0,277 \times \sqrt{61,48} = 2,172.$$

Визначимо критичні значення критерію ϕ^* , які відповідають прийнятим у психолого-педагогічних дослідженнях рівням статистичної значущості:

$$\phi^*_{кр} = \begin{cases} 1,64 (p \leq 0,05) \\ 2,31 (p \leq 0,01) \end{cases}; \phi^*_{емп} > \phi^*_{кр} (p \leq 0,01), \text{ що}$$

підтверджує позитивну динаміку показників експериментальної групи унаслідок запровадження спеціальної програми формувальних дій.

Висновки дослідження. Порівняльна діагностика засвідчила зростання рівня сформованості регулятивно-вольового компонента компетентності самооргані-

зації в експериментальній групі унаслідок спеціально розробленої системи форм, методів, засобів навчання як педагогічного інструментарію впливу на ціннісно-смыслову діяльність особистісних структур свідомості магістрантів (суб'єктність, рефлексивність, критичність, мотивованість тощо) та діяльно-практичну сферу з метою вироблення практичних умінь і навичок самоорганізації, формування яких відбувається за умови мобілізації власних зусиль та активності магістранта. Застосовані методи математичної статистики підтвердили ефективність методики формувальної роботи та достовірність отриманих результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко-Гелемб'юк К. Психологічний аналіз процесів вольової регуляції як ознаки свідомості й розкриття особистісного потенціалу. Режим доступу: <http://journals.pu.if.ua/index.php/esu/article/download/1266/1278>
2. Мирончук Н. М. Дослідження рівня сформованості ціннісно-мотиваційного компонента готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 2019, VII (83), Issue: 203, Sept., с.27-30.
3. Мирончук Н.М., Макаревич О. Research of Volitional Efforts in a Structure of a Regulatory-Volitional Component of Readiness to Self-Organization in Professional Activity of a Future Lecturer in Higher Education // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2019. Вип. № 1 (96). С. 26-32.
4. Савицька Г. С. Професійна саморегуляція як важлива складова професійної самоорганізації майбутніх економістів // Нова парадигма. 2013. Вип. 116. С. 147-158.
5. Сергієнко Н. П., Сугак О. С. Психологічні особливості саморегуляції особистості // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2017. Вип. 21. С. 171-178.

REFERENCES

1. Lysenko-Gelembiyuk K. Psychological analysis of the processes of volitional regulation as a sign of consciousness and the disclosure of personal potential. Retrieved from: <http://journals.pu.if.ua/index.php/esu/article/download/1266/1278>.
2. Myronchuk N. M. Research of Level of Formation of a Value-Motivational Component of Readiness to Self-Organization in Professional Activity of a Future Lecturer in Higher Education // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 2019, VII (83), Issue: 203, Sept., с.27-30.
3. Myronchuk N. M., Makarevych O. Research of Volitional Efforts in a Structure of a Regulatory-Volitional Component of Readiness to Self-Organization in Professional Activity of a Future Lecturer in Higher Education // Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Science. 2019. Vol. № 1 (96). P. 26-32.
4. Savitska G.S Professional self-regulation as an important component of the professional self-organization of future economists // New paradigm. 2013. Vol. 116. P. 147-158.
5. Sergiienko N.P, Sugak O.S. Psychological peculiarities of personality self-regulation // Problems of extreme and crisis psychology. 2017. Vol. 21. P. 171-178.

Research of a Regulatory-Volitional Component Formation Level of a Self-Organization Competence in Professional Activity of Future Lecturers in Higher Education

N. M. Myronchuk

Abstract. The article presents a methodology and results of diagnostics of a regulatory-volitional component formation level of self-organization competence in professional activity of future lecturers in higher education. The criteria for its study are presented. The diagnostic study of a regulatory-volitional component formation level of self-organization competence of future lecturers in higher education is carried out on the basis techniques by H. Levenson, techniques by V. Morosanova, questionnaire for a self-organization research by O. Mandrykova; a self-certification questionnaire.

Keywords: future lecturer in higher education, competence of self-organization in professional activity, volitional efforts, regulatory-volitional component.